
SCRIERI ALE LUI MIHAIL KOGĂLNICEANU DIN VREMEA MIȘCĂRII REVOLUȚIONARE DE LA 1848

AL. ZUB

Resuscitarea studiilor kogălniceniene a adus, mai cu seamă în deceniul din urmă, însemnate contribuții documentare la cunoașterea fecunde activități a cărturarului și omului de stat. S-au publicat acte oficiale emise de Kogălniceanu, corespondență personală inedită, notele de călătorie, o bibliografie selectivă și un repertoriu epistolar, semnalându-se recent și unele scrieri necunoscute. Aportul său la construcția României moderne capătă astfel contururi mai precise, ușurînd sarcina monografistului, iar cercetarea istorică beneficiază de argumente noi pentru o prezentare mai veridică, mai nuanțată a momentului.

O despuiere sistematică a *Arhivei Kogălniceanu* și a publicațiilor de epocă — întreprindere anevoioasă și de durată — va adăuga, fără îndoială, noi titluri la bibliografia lui M. Kogălniceanu, înlesnind o mai profundă cunoaștere a cărturarului în contextul epocii și o viitoare editare integrală a scrierilor sale, reclamată imperios încă acum o jumătate de veac.

Ne vom referi în cele ce urmează la cîteva aspecte necunoscute ale activității sale publicistice din vremea revoluției de la 1848, menite să clarifice într-o mai mare măsură rolul său în evenimentele amintite.

Unele din scrierile puse în discuție (memorii, pamflete etc.) i-au mai fost atribuite ipotetic și pasager, dar revendicarea lor pentru repertoriul operei lui Kogălniceanu reclamă ca indispensabilă argumentarea paternității. În absența unor mențiuni exprese (memorii, corespondență etc.), scrutarea conținutului și analiza stilistică și lexicală pot da indicații prețioase. Eventualele scrieri kogălniceniene, stabilite pe această cale, se cuvin raportate apoi la evenimentele epocii, la rostul său încă insuficient cercetat în mișcarea revoluționară de la 1848 și mai cu seamă în epoca refugiului din Bucovina. Redactarea în acest răstimp a *Dorințelor partidei naționale...* și a *Proiectului de constituție pentru Moldova* îl situează pe Kogălniceanu între promotorii cei mai ardenti ai progresului social și ai unirii. Lupta lui se îndreaptă cu predilecție împotriva regimului despotic al lui Mihail Sturdza și împotriva protectoratului țarist, obiective constante ale viguroaselor sale critici.

Din această atitudine au rezultat o serie de scrieri, consemnate doar parțial în repertoriul său : ¹ 1. *Protestație* (Cernăuți, 1848) ; 2. *Noul acatist a marelui voevod Mihail Grigoriu* (Cernăuți, 1848) ; 3. *Dorințele partidei naționale în Moldova* (Cernăuți, august 1848) ; 4. *Proiect de constituție pentru Moldova* (Cernăuți, 1848).

Alte câteva scrieri, a căror paternitate încercăm să o precizăm aici se cuvin reținute de asemeni în sarcina cărturarului și militantului politic Kogălniceanu.

1. Considerații stilistice și de conținut îl îndemnaseră pe N. Iorga să-l considere pe M. Kogălniceanu autorul prezumtiv al broșurii *Întimplările din Moldova în luna lui martie 1848*², în care „s-ar recunoaște felul său istoric și literar de a se exprima. Intuiția lui N. Iorga, de atâtea ori salutară, se sprijinea pe „avântul retoric“ al broșurii, „oumpănită și plină de cuprins“³, sugerînd în același timp o raportare ideologică la broșura de sursă munteană,⁴ din aceeași epocă, *Ce sînt meseriașii*⁵. Pe de altă parte, s-a afirmat că *Întimplările din Moldova...* emană din inițiativa domnitorului⁶ — ipoteză absurdă fiindcă broșura în discuție conține atacuri drastice îndreptate împotriva lui Grigore Sturdza, fiul lui Vodă, iar întreaga expunere e o critică a regimului autocrat.

Relatarea asupra *Întimplărilor din Moldova...* este în tot cazul opera unui militant de o forță morală și intelectuală remarcabilă, deplin edificat asupra stărilor de lucruri europene, adept al principiilor de libertate invocate pretutindeni de burghezia în ascensiune. Totodată autorul, spirit ponderat și prevăzător, distinge între modalitatea revoluționară de soluționare a problemelor social-politice, tinzînd la suprimarea regimului feudal și modalitatea reformistă în care ameliorarea condiției de „slobozenia persoanei și siguritatea averii“, un tardiv *habeas corpus* autohton, s-ar realiza pe calea politicii de reforme promovată de domnitor. Petiția fruntașilor mișcării liberale — cele 35 de puncte redactate de V. Alecsandri — subscrisă apoi de „mai multe mii“ — izvoara din această convingere. Urmările se cunosc : arestări, percheziții („nocturnele strategii“ ale beizadelelor), molestări, „tot lașul declarat în stare de blocadă“, încarcerarea și exilul fruntașilor petiționari. Se cunoaște și reacția „partidei naționale“, care va părăsi terenul legalității („sfînta păzire a regulamentului organic“) și va întreprinde atacuri concentrate împotriva regimului lui M. Sturdza. În fruntea acesteia, organizînd consfătuiri conspirative, stă M. Kogălniceanu, autorul mai multor broșuri și pamflete îndreptate contra autocratului. Ele au fost impriimate anonim sau deghizat, subminînd serios autoritatea centrală. Fratele

¹ Dan Simonescu, *Contribuții la bibliografia lui M. Kogălniceanu*, în „Studii și materiale de istorie modernă“, I, București, 1957, p. 458, 461.

² Reprodusă în *Anul 1848 în principatele române*, I, București, 1902, p. 467—479.

³ N. Iorga, *Istoria românilor*, IX, București, 1938, p. 127.

⁴ Cf. *Istoria României*, IV, București, 1964, p. 49.

⁵ Reprodusă în *Anul 1848...*, I, p. 460—467.

⁶ Alexandre A. C. Sturdza, *Regne de Michel Sturdza prince regnant de Moldavie, 1834—1849*, Paris, Libr. Plon-Nourrit, 1907, p. 109, nota.

său, Alecu, avea dreptate să-i scrie că broșurile sale i-au pricinuit lui Vodă „mult sînge negru“.

Stilul oratoric, atît de personal, este o primă indicație de paternitate: „Astăzi, cînd toate popoarele se constituie pe o bază slobodă...” etc. Se invocă „duhul veacului”, în numele căruia se reclamă „schimbări în instituțiile primitive ale principatelor”. Aceste schimbări erau menite să conducă, în spiritul petiției, la redresarea multilaterală a țării: „stîrpirea abuzului și a corupției; îmbunătățirea stării locuitorilor săteni; înflorirea negoțului, ușurarea agriculturii și a comerțului prin desființarea dărilor împovărătoare; înființarea de școli elementare cît și înalte, prefacerea în sistemul învățaturii publice pe o bază națională; desființarea obșteștii adunări de astăzi ce, precum toată lumea știe, e rodul corupției acelei mai nerușinate; slobozenia tiparului, în sfîrșit, o gardă cetățeană”. Rezumate astfel de autorul broșurii, cele 35 de puncte ale petiției sînt reproduse apoi în întregime, ca dovadă că „moldovenii... nicidecum n-au vrut răsturnarea statului lor”. Voia să îndepărteze astfel acuzația de *revoluționarism* care li se aducea. Apărarea însă pare mai mult un abil reproș adresat petiționarilor care ignorau, în legalismul lor ostentativ, „partea neprivilegiată” a țării: „revoluționară — scria el — ar fi fost mișcarea atunci cînd petiționarii ar fi avut în gînd să schimbe duhul instituțiilor, care sînt aristocratice, care hărăzesc privilegiiuri nobilei, impilează însă partea neprivilegiată; revoluționară mișcare ar fi fost atunci cînd împotriva glăsurii Reglementului ar fi cerut o reprezentare națională, cînd s-ar fi cerut o Cameră, unde pe lîngă boieri, în mai mare parte să șeadă negustori și locuitori săteni; revoluționari ar fi fost petiționarii cînd ei ar fi cerut egalitatea în contribuție, iar nu, precum Reglementul glăsuiește, o contribuție numai pe capetele cele neavute, pe persoanele acele care abia prin sudoarea frunței lor se pot hrăni singure; cînd s-ar fi cerut desființarea boerescului și țaranul să fie proprietar. Revoluționari ar fi fost în sfîrșit petiționarii dacă ei ar fi cerut ca slujbele să fie ocupate numai de oameni cu merit, fără deosebire dacă meritul se află sub hainele galante [ale] unui magnat sau sub îmbrăcămintele modeste [ale] unui sătean sau negustor”. Iată așadar, strecurat cu abilitate — în negativ — crezul politic al lui Kogălniceanu, formulat cu pregnanță ceva mai tîrziu, în august, în *Dorințele partidei naționale din Moldova*. Regulamentul organic este condamnat categoric de data aceasta, schițîndu-se un vast program politic, economic și social. Unele pasaje sînt de o surprinzătoare elevație: „că nu este omenesc ca omul să exploateze pe om, ca cei mulți să fie instrumentele de muncă ale celor puțini”.⁷ M. Kogălniceanu ținea să menționeze, justificînd radicalizarea programului partidei naționale: „cînd la 28 mart obștea adunată în Iași din toate ținuturile Moldovei a cerut numai acele 35 puncturi întemeiate pe Reglemente, ea prin aceasta n-a arătat că n-ar avea trebuință și de alte reforme mai radicale”.⁸ Etapa martie-august 1848 reprezintă, între *întîmplările din*

⁷ *Anul 1848...* IV, p. 108.

⁸ *Ibidem*, p. 91.

Moldova... și Dorințele partidei naționale..., însuși drumul radicalizării lui Kogălniceanu, cristalizarea programului politic liberal.

În sfârșit, în sprijinul paternității propuse, trebuie invocate atacurile vehemente împotriva lui Gr. Sturdza cu care se afla într-un redutabil conflict și împotriva lui Vodă însuși, comparat cu „micii tirani din veacul de mijloc”, promovînd o „politică machievelică” de conspirații și intrigi, menite să semene discordia în rîndurile opoziției. Înfierînd violența care a provocat „sîngeroasa dramă” din martie și raidurile lui Gr. Sturdza („acest nou Neron”) în fruntea arnăuților pentru pacificarea țării, autorul încheie: „În sfârșit, vremea a sosit ca tot bunul patriot să se pătrundă de acest mare adevăr, că Michalachi Sturdza cu înzoații săi fii sînt nesuferiți în țeară și că este de datoria fiecărui cetățean să-i prigonească, să-i isgonească prin toate mijloacele cu putință. Iată judecata lumii. Amin”. Finalul amintește de broșura, scrisă tot de Kogălniceanu, în mai 1848, după sosirea comisiei de anchetă (*Mihail Sturdza, partida națională și comisia*), în care se proferează aceeași amenințare la adresa domnitorului: „Însă și fiecare moldovean atunci, tot fără s-o vrei, va alerga la păcat, încît acel ce va cerca a primejdui viața tai sau a vreunuia din sămînța ta, va crede asemenea că-și scapă viața, își scapă țeara și face faptă plăcută lui Dumnezeu”⁹.

Să notăm, în sprijinul ipotezei noastre, fluenta și virtuțile dramatice ale narațiunii, presărată pe alocuri cu expresii din recuzita oratoriei lui Kogălniceanu.

Broșura trebuie să fi apărut în aprilie, tentînd apărarea partidei liberale față de învinuirile și pericolele externe. Înainte chiar de începerea mișcării revoluționare din Moldova, cancelarul Nesselrode comunica consulului rus din Principate (16 martie), preventiv, că oricare ar fi în alte părți „rezultatul orcanului revoluționar, împăratul este determinat a nu suferi ca anarhia să pătrundă în partea staturilor otomane puse sub a sa protecție”.¹⁰ Era firesc ca față de asemenea avertismente, gruparea liberală să-și ia măsuri de precauție, punîndu-se sub scutul legalismului. *Întîmplările din Moldova în luna lui martie 1848* erau înfățișate de Kogălniceanu în această lumină. După cît se pare el s-a ținut în umbră în timpul evenimentelor din martie, dar era la curent cu tot ce se întîmpla, informat cu promptitudine de camarazii și oamenii săi de încredere.

2. I s-a atribuit, în treacăt¹¹, paternitatea broșurii *Mihail Sturdza, partida națională și comisia*, publicată anonim în luna mai 1848, după sosirea în Principate, pentru anchetă, a generalului rus Duhamel și a comisa-

⁹ *Anul 1848...*, I, p. 438.

¹⁰ *Ibidem*, p. 168 și 169. Vezi și *Istoria României*, IV, București, 1964, p. 41.

¹¹ A. D. Xenopol. *Istoria românilor din Dacia Traiană*. XII, Iași, 1889, p. 51. În biblioteca Academiei (Colecția Sturdza), broșura era legată de altfel împreună cu *Căința încrederii...* care i-a fost multă vreme atribuită lui Kogălniceanu (Cf. *Idem*, *Istoria românilor*, VI, Iași, 1893, p. 385); N. Iorga *Ist. lit. rom. în veacul XIX*, vol. III, București, 1909, p. 95; Lucreția Rădulescu-Pravăț, *Activitatea lui Mihail Kogălniceanu*, Iași, 1963, p. 91; Ion V. Gruia, *Dorințele partidei naționale din Moldova*, București, 1944, p. 18.

rului turc Talaat Efendi.¹² Presupunerea apare întemeiată atunci când avem în vedere structura lucrării, informația politică vehiculată, stilul, expresiile amintind cunoscuta filipică anti-Sturdza din *Noul acatist a marelui voevod Mihail Grigoriu* din timpul șederii sale la Cernăuți, sau *Protestația*, anterioară, contra celor, care, pentru discreditare, îi atribuiau broșura *Căinta încrederii în boierii aristocrați și sfînta hotărîre de a nu-i mai crede*. Cu aceeași violență pamfletară vestește și corupția pe care se întemeia guvernarea lui Mihail Sturdza, „politica și sufletul său” (p. 431). Parafrazănd un proverb rusesc invocat și cu altă ocazie, autorul exprima speranța că „acest Mihail ... va ajunge în curînd să cunoască că împărații nu-s niciodată așa de departe ca să nu afle în sfîrșit crimele și Dumnezeu așa de sus ca să nu le poată fulgera” (p. 431). Înfățișează, în termeni care amintesc virtuțile stilistice ale *Acatistului*, tabloul țării ajunsă sub puterea discreționară a voevodului încriminat. „Slujbașii statului vor fi feciorii săi boierești, neguțătorii, orîndarii săi, armia țării, străjării lui și țăranul tot sărac! Obșteasca Adunare va fi cîsla statului și Mihail Grigore Sturdza Voevod: cu mila lui Dumnezeu vecinic proprietar țării Moldovei” (p. 437). Spiritul liberal care inspiră această critică violentă și abilă ține în tot cazul de atitudinea lui Kogălniceanu din vremea cînd M. Sturdza începuse teribila prigoană împotriva fostului său aghiotant. Autorul stăruie să convingă pe boieri și biserică să se desolidarizeze de Vodă, înfățișîndu-le tabloul sumbru al țării sub domnia consolidată a tiranului. Iar comisarii puterilor proteotoare erau chemați să observe atent și obiectiv starea lamentabilă în care ajunsese țara și să nu se lase înșelați de manevrele ocîrmuirii. Cîntărind șansele anchetei, autorul — avocat cu mare faimă — invoca preventiv un principiu de drept, după care, „criminalistul nu se poate ajuta cu mărturisirile slugilor și ale ființelor pătate”. Finalul avertizează fără echivoc, pe același ton: „Michaile! Știi foarte bine că totdeauna frica însuflă neîncredere, neîncrederea aduce prepus și prepusurile nasc crimele. Cîrmuirea ta ajungînd atunci a fi neapărat înconjurată de crime, țeara va fi amenințată de primejdii ... Tu fără să vrei, te-i prefăce din Domn în călău, crezînd că cu aceasta îți scapi viața, îți scapi averea și faci o slujbă curților împărătești. Însă și fiecare moldovan atunci, tot fără s-o vrei, va alerga la păcat; încît acel ce va cerca a primejdui viața ta, sau a vreunui din sămînța ta, va crede asemenea că-și scapă viața, își scapă țeara și face faptă plăcută lui Dumnezeu” (p. 438).

3. M. Kogălniceanu continuă lupta împotriva regimului autocrat în timpul refugiului bucovinean, iar arma de care se slujește abil și eficient este tot scrisul.

Biografii amintesc, de pildă, că M. Kogălniceanu a colaborat la ziarul „Bucovina”, editat la Cernăuți de frații Hurmuzaki (1848—1850) — fapt notoriu, căci e consemnat de Ubicini în *Dictionnaire universel des contemporains* (1858) al lui G. Vapereau — dar o precizare a acestei colaborări

¹² Broșura (20 p.) a fost reprodusă în *Anul 1848*, p. 430—438, din care cităm.

nu s-a făcut încă. N. Iorga îi atribuia în treacăt „corosivul foileton împotriva lui Mihai Sturdza, bucată de literatură adevărată, al cărei autor trebuie să fie Kogălniceanu însuși”¹³. Este vorba de acea scrisoare deschisă publicată în primele trei numere din „Bucovina” sub titlul: *Carte a fostului rege Ludvig Filip către încă fiindul domn Mihail Sturdza*¹⁴, pe care Perpessicius a supus-o disecției stilistice pentru a confirma ipoteza paternității lui Kogălniceanu, păstrînd totuși — pînă la o deplină omologare — oarecare rezerve.¹⁵ Neîndoielnic, autorul subtilului pamflet, conceput sub forma unei epistole pe care monarhul burghez silit de revoluție să se refugieze în Anglia (pentru derutare, scrisoarea e datată: Claremont-House, Anglia 1848, aprilie), o adresa autocratului din Moldova, este M. Kogălniceanu. Particularitățile stilistice îl deosebesc net de ceilalți scriitori din epocă. Singurul care i-ar putea fi opus dintre pribegii aflați la Cernăuți e Alecsandri, dar proza lor e totuși atît de diferită.¹⁶ Cei doi principii sînt puși mereu față în față cu lăcomia, despotismul și lipsa lor de scrupule. Louis Philippe îi aducea elogiul domnitorului moldovean pentru rîvna cu care și-a adunat atîta avere și pentru abilitatea cu care își exercita tirania. L-a prevenit Guizot, istoricul și sfetnicul său, că poporul, „balaurul acel încruntat”, nu-l mai poate suferi la cîrma principatului. De aceea îi adresa, inocent, un triplu consiliu: „să fugi și iar să fugi și tot să fugi”, împreună cu „clironomii” și sfetnicii săi, îndeosebi cu ministrul de finanțe și cu cel de justiție. Să nu uite nici pe „fostul agă” și luînd drumul Dunării, să se oprească la Măcin o clipă, „spre a da cu mîndrie un desprețuitor adio răilor ce cu atîta dreptate ai surgunit acolo” (p. 25). Regreta, perfid, că pe unii din aceștia singur i-a tolerat în capitala sa: „și iată acum amărăsc domneștile zile” ale Măriei-Sale. Sînt, în lunga scrisoare deschisă, elemente care lămuresc deplin paternitatea ei. Menționarea, de pildă, a „fostului agă” printre cei dintîi care ar trebui să împărtășească soarta domnitorului indezirabil poate fi și o răfuială personală, căci, după cum îi va relata singur, mai tîrziu, lui Al. Papadopol-Calimah, aga Tudorachi Ghica a fost executorul ofisului domnesc de surghiunire a sa la Mănăstirea Rîșca, în 1844, cu ocazia procesului țirgoveților din Botoșani cu Mănăstirea Popăuți.¹⁷ El îi înconjurase casa cu un detașament de lănceri, cerîndu-i să se supună poruncii domnești, „Poporul ieșean umpluse ulițele și Kogălniceanu se opunea, zicînd că nu se va supune ofisului domnesc, recunoscîndu-se vinovat și că nu se va da viu, dar că va pleca din țară spre a liniști oblăduirea”. Numai un șiretlic al agăi a reușit să-l aducă la ascult-

¹³ N. Iorga, *Istoria literaturii rom. veacul XIX*, vol. III, București, 1909, p. 20.

¹⁴ „Bucovina”, I (1848), nr. 1 (4 octombrie) p. 2—3; nr. 2 (11 octombrie), p. 13—14; nr. 3 (22 octombrie) p. 23. În nr. 2 și 3, titlul prescurtat: *Carte a lui Luis-Filip către Mihai Sturza*. Reprodusă și în *Anul 1848...*, vol. V, p. 16—20.

¹⁵ Perpessicius, *Instantanee din literatura anului 1848*, în „Viața românească” nr. 2, 1948, p. 58 (Studiu retipărit în volumul *Mențiuni de istoriografie literară și folclor (1948—1956)* București, E.S.P.L.P.; vezi p. 53—65.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Alexandru Papadopol-Calimach, *Notiță istorică despre orașul Botoșani*, Extras din „Analele Acad. Române”, S. II, t. IX, București, 1887, p. 48—49.

tare și e firesc ca patru ani mai târziu, când conflictul său cu Mihail Sturdza ajunge la paroxism, Kogălniceanu să-și amintească de acea împrejurare.¹⁸

Iată și o referință autobiografică mai directă, în aceeași epistolă: „Măria-ta ai plătit ucigași ca să-ți omoare împotrivorii și ai dat câte atîta de cap“... etc. (p. 3). Aluzie evidentă la faptul că Mihail Sturdza încercase să-l suprimă în câteva rînduri, după cum rezultă din articolul *Răspuns la calomnatori*, publicat de Kogălniceanu zece ani mai târziu, în „Steaua Dunării“.¹⁹ Apărîndu-se anonim împotriva calomniilor lui N. Goncescu din broșura *Documente trebuitoare domnilor alegători* (1858). Kogălniceanu (articolul poartă indiscutabil pecetea sa ideologică și stilistică) ne dă această informație prețioasă: după surghiunirea sa în 1844, beizadea Dumitrachi Sturdza, unul din fiii lui Vodă, „au pus pe adiotanții săi ca să-l căsăpească cu sabia“ și că mai târziu, închis din nou, a izbutit să fugă, iar „Măria Sa au pus preț pe capul d-sale Kogălniceanu, făgăduind o boierie și o sumă de galbeni, aceuia ce l-ar prinde viu sau mort“. Mai adăuga apoi — lucru știut și din rapoartele oficiale — că „luni de zile d. Kogălniceanu au fost urmărit prin munți de potira domnească pînă cînd au putut scăpa în Bucovina. Marturi sînt părinții monahi din Neamț, Teofan și Ghenadie, în care s-au tras cu pușca socotindu-se a fi d. Kogălniceanu“. Aluziile la fapte din istoria curentă, la relațiile dintre diverse persoane, indică în autorul fictivei epistole pe un cunoscător perfect al evenimentelor și oamenilor, așa cum a fost Kogălniceanu. În afară de aceasta, emitentul e și bine informat asupra întîmplărilor din Franța, puse mereu față în față cu cele din Moldova, unde se fac auzite, „vuet omoritoare de răscoală“. Limbajul voit arhaic, cu grația epistolară obișnuită în corespondența dintre principii (interesante piese autografe de arhivă arată că M. Kogălniceanu redactase în tinerețe, după întoarcerea de la Berlin, corespondența lui Mihail Sturdza), vine să confirme ipoteza acestei paternități.

4. Cum se știe, dezvoltarea mișcării revoluționare din Principate a fost împiedicată de ocuparea Moldovei de către armata țaristă.²⁰ La 19 iulie 1848 contele Nesselrode, cancelarul Rusiei, trimitea agenților săi diplomatici o notă circulară²¹, în care justifica necesitatea acestei ocupații. Împotriva notei cancelarului care acuza Principatele de intenții pandacice protestează cu vehemență M. Kogălniceanu, mai întîi în *Dorințele partidei naționale din Moldova* (august 1848), invocînd argumentul de bun-simț că în starea în care se aflau principatele nici nu puteau concepe „nebulia“ de „a se pune deodată în război cu Austria, Ungaria și Rusia numai pentru a reconstitui vechea Dacie!“²², apoi în articolul *Refruntarea depeșei rusești*

¹⁸ Alexandru Papadopol-Calimach, *Notiță istorică...*, p. 49.

¹⁹ „Steaua Dunării“, III (1858), nr. 11 supliment. Vezi și M. Kogălniceanu, *Cuvînt în contra adresei...*, București, 1863, p. 14—15.

²⁰ *Istoria României*, IV, București, 1964, p. 41, 55, 58—59; Karl Marx, *Insemnări despre români*, București, 1964, p. 150, 153—154.

²¹ Textul notei, în *Anul 1848...* II, p. 609—614.

²² *Anul 1848...* IV, p. 127.

din 19 iulie a.c. publicat anonim în „Gazeta de Transilvania”²³. Într-o lucrare recent apărută²⁴, Cornelia Bodea atribuie această „refruntare” redactorului „Gazetei de Transilvania”, întemeindu-se desigur pe corespondența lui G. Barițiu în care surprindea aceeași preocupare. El îndemna foarte insistent pe Golescu-Negru să combată „nota” lui Nesselrode în presa franceză pentru a preveni demoralizarea opiniei publice europene și sugera — gândindu-se la I. Maiorescu — o inițiativă similară pentru presa germană. Totuși o notă a redacției menționa că „acest articol au ieșit din condeiul unui moldovan și purcede din manifestarea opiniei publice moldovene”, iar în *tabela cronologică* a volumului IV din *Anul 1840 în principatele române* (p. 736), editorul (indicația lui D. A. Sturdza, desigur) atribuia articolul, fără argumente, lui M. Kogălniceanu. Stilul și maniera de argumentare sînt în adevăr proprii marelui cărturar. E un protest virulent contra intervenției armate a Rusiei, ce se voia legitimată prin nota amintită a „cabinetului de la Neva”, în care Înalta Poartă era avertizată asupra pregătirii în Principate a unei „mișcări răsturnătoare”, urmărind „să restornească un regat daco-român... pe o bază istorică a naționalității lor” (p. 336). O asemenea pildă ar avea consecințe funeste asupra imperiului otoman predispus la dezagregare. De aici — se demonstra în nota cancelarului — necesitatea de a se obstrua prin forță cristalizarea acestei tendințe. Răspunsul lui Kogălniceanu, competent și drastic, demasca ambiția secretă a Rusiei țariste de a-și extinde influența, condamnînd totodată protectoratul asupra principatelor. Cine a cerut protecție? „Și apoi așa trebuie să se poarte protectorul cu protegiții, oa și Chronos cu fiii săi?” (p. 339). Nu era numai o „refruntare” a circularei lui Nesselrode, ci și un act de îmbărbătare a compatrioților. „Privegheați și vă rugați și fiți gata, că nu știți ziua nici ceasul cînd mîntuitorul va sosi”, încheia Kogălniceanu profetic, avertizînd asupra gravității evenimentelor ce aveau să urmeze. Iar drept moto, un alt verset biblic: „Vestit-am și am grăit adevărul tău și mîntuirea ta am spus”. Deplasată în planul politic și social din vremea cristalizării României moderne, confesiunea psalmistului rezumă înțelesul profund și misionar al activității lui M. Kogălniceanu.

Colaborarea lui Kogălniceanu la ziarul Bucovina, vag menționată de biografi, este greu de stabilit cu precizie dar ea trebuie să fi fost destul de substanțială. Afirmatia făcută în articolul *Jurnalismul românesc* (1855)²⁵ că ziarul „Bucovina” a fost redactat de „emigrații din Moldova” nu pare de loc accidentală, iar rectificarea făcută ulterior²⁶ în favoarea fraților Hurmuzaki e mai mult un gest circumstanțial. Rubrica evenimentelor din Moldova, întreținută sub formă de corespondență, a avut, după stilul expu-

²³ „Gazeta de Transilvania”, 1848, nr. 75—77 (13—20 septembrie), p. 309—310, 313—314, 317. Reprodus și în *Anul 1848 în Principatele române*, IV, p. 335—341, din care cităm.

²⁴ Cornelia Bodea, *Lupta românilor pentru unitatea națională, 1834—1849*, București, Ed. Academiei, 1967, p. 171.

²⁵ „România literară”, 1855.

²⁶ *Ibidem*, p. 92, 173.

nerilor, mai mulți colaboratori. Unul dintre aceștia a fost fără îndoială M. Kogălniceanu, care în timpul șederii sale la Cernăuți n-a încetat să păstreze cea mai strânsă legătură cu Moldova, conducându-și, din refugiuul său, de la distanță, afacerile și întâlnindu-se în secret, la frontieră, cu informatorii săi. El continuă aici, necruțătoare, lupta împotriva fostului său protector. „Vrei ca Moldova să se apere — se adresa Kogălniceanu fratelui său la 11 oct. 1848 — când ea n-au fost în stare de a se scula în contra unui ticălos domn ca Sturdza. Și apoi acum proclamațiile sînt de prisos.” Ceea ce trebuia făcut, era subminarea pe orice cale a administrației autocratului. Îi cerea, în consecință, să-i trimită „articolele de corespondență asupra abuzurilor lui Sturdza ; însă nu generalități, *des faits et des faits*. Cercetează — insista pribeagul — furtişagurile lor și ruşfeturile lor” etc.²⁷ „Bucovina” a publicat în adevăr numeroase corespondențe din Iași, menite să lumineze opinia publică asupra regimului intolerabil al lui M. Sturdza. Anunță chiar publicarea unei biografii a autocratului pentru întocmirea căreia cerea și „o colecție a cuvintelor Măriei-Sale către Adunare de la începutul domniei”. Este vorba de *Recueils des communications de S.A.S. le prince regnant de la Moldavie Mihail Sturdza.... depuis l'année 1834 jusqu'en 1840*, Iassi 1840, pe care o tipărise Asachi. „Cuvintele lui Vodă, preciza Kogălniceanu mai apoi, n-ai trebuință să le aduni, ele sînt toate adunate într-o ediție tipărită acum la Asachi”²⁸. La 10 decembrie i se adresa din nou : „Îți trimit un program pentru biografia lui Sturdza, oricine are documenturi asupra vieții sale, poștește-l să ni le trimită”.²⁹ Depășită de evenimente, lucrarea n-a mai apărut, dar proiectul a biciuit în destul ambiția domnitorului de a-l împiedica pe rebel să se așeze în capitala imperiului.³⁰ La 22 ianuarie 1849 Kogălniceanu se afla totuși la Viena ispitit de carnaval și aștepta, în trecere spre Paris, vești din țară.³¹ Colaborarea la ziarul fraților Hurmuzaki trebuie fixată așadar în intervalul șederii sale la Cernăuți (august 1848 — ianuarie 1849) de unde și expedia „Bucovina” în țară, fratelui său.³²

5. În afară de acea *Carte a fostului rege Ludvig-Filip către încă fiindul Domn Mihai Sturza*, discutată mai sus, credem — cu toată prudența ce se reclamă la stabilirea paternității unor scrieri anonime — că se poate atribui lui Kogălniceanu articolul *Unirea Moldovei cu Țeara Românească*, apărut în numărul din 3 noiembrie 1848 al „Bucovinei”.³³ E o fundamentare istorică a ideii de unire, indicată ca o necesitate și în același timp, o

²⁷ Perpersicius, *Mențiuni de istoriografie literară și folclor* (1948—1956), București, p. 57—59. Vezi și M. Kogălniceanu, *Scrisori* (ed. P. V. Haneș), București, 1913, p. 200—201.

²⁸ *Ibidem*, p. 60.

²⁹ *Ibidem*, p. 204—205.

³⁰ Cf. Scrisoarea către fratele său Adeu din 31 decembrie 1848, în *Scrisori*, ed. P. V. Haneș, București, 1913, p. 207—208.

³¹ *Ibidem*, p. 209.

³² *Ibidem*, p. 201—202.

³³ „Bucovina”, 1848, nr. 3 (3 noiembrie), p. 23—24, reprodus, și *Anul 1848 în principatele române*, vol. V, p. 356—358.

curajoasă reprobare a atitudinii momentane a Rusiei față de acest deziderat național. Amintește pentru aceasta articolul 425 din Regulamentul Organic, de inspirație rusească, în care se justifică necesitatea Unirii. „Acest articol, conchidea autorul într-o frazare caracteristică, zice mai mult decât un comentariu ce ar mai putea veni din partea noastră. Lăsăm guvernelor și publicului Europei, către care Rusia se adresează, să judece de buna credință a acestei curți protectoare, care la 1848 face românilor o crimă din ceea ce ea însăși la 1832 le arată ca o datorie și o neapărată nevoie națională.” Aluzia neîndoieală la nota lui Nesselrode pe care o combătuse mai înainte și modul argumentației, turnura frazei, indică drept autor pe M. Kogălniceanu.

6. Ecoul favorabil al notei rusești în presa otomană îl determină să publice, tot anonim, articolul *Tiparul Constantinopolului și Principatele românești*, apărut în coloanele aceluiași ziar (decembrie 1848).³⁴ Kogălniceanu condamnă Turcia pentru „politica slabă, neînțeleaptă și chiar viclenă” față de Principate, avertizând presa constantinopolitană că susținând politica intervenționistă a Rusiei se expune discreditului obștesc.³⁵ Ca și în celelalte scrieri din această epocă, M. Kogălniceanu găsește prilejul să înfieze din nou domnia arbitrară a persecutorului său.

Să observăm, încheind aceste rânduri, că scrierile pe care le atribuim aici marelui cărturar și om politic, parte din ele semnalate ipotetic și mai înainte, se înserează într-o preocupare de durată care ar merita un studiu aparte, întemeiat nu numai pe documentele cunoscute, ci în primul rând pe știrile inedite din Arhiva Kogălniceanu.

³⁴ „Bucovina”, 1848, nr. 10—12 (17—24 decembrie) p. 86—88. Continuarea în nr. 12 nu ne-a fost accesibilă, suplimentul extraordinar în care a apărut lipsind din colecția Bibliotecii Centrale a Universității din Iași. A fost reprodus și în *Anul 1848...* Vol. V, p. 665—678.

³⁵ Într-un articol ulterior, ieșit desigur tot din condeiul lui Kogălniceanu, se repropune Porții — în aceeași ordine de idei — slăbiciunea în fața diplomației rusești. „Ea transformă în firmanc notele lui Nesselrode” („L'Étoile du Danube”, Iassy, I (1856), nr. 7 (6 sept.) p. 25—26.